

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

**A szülői felügyelet gyakorlásának rendezése,
a gyermektől különélő szülő jogai, a kapcsolattartás**

Szerző:

dr. Máti Judit

Siófok, 2017. október 10.

I. Bevezetés

A különélő szülők gyermekei sorsának alakulását nagyban befolyásolja, hogy a különéléstől fogva miként tudnak, akarnak együttműködni egymással a szülők a gyermek nevelésében.

A szülői felügyelet jogi tartalma általában mindaddig nem válik vizsgálat tárgyává, amíg a szülők a szülői felügyeleti jogokat megfelelően egymást segítve és kiegészítve ellátják, attól fogva érdekes, hogy mi is a szülői felelősség a jog szempontjából, amikortól zavar támad, és ez sokszor a szülők különválásával veszi kezdetét.

Ezért különösen fontos azon jogszabályi rendelkezések és azok változásának megvizsgálása, hogy miként írja elő a jogalkotó a szülői felügyelet gyakorlásának rendezését, a különélő szülő kapcsolattartását és jogait, továbbá hogyan alakították a gyakorlatot a kúriai döntések és ezek a döntések miként hatottak az új Ptk-ra.

II. A szülői felügyelet gyakorlásának rendezése

„A szülői felügyelet gyakorlásának módja, mikéntje kívül esik a jog hatókörén, a szülői 'mesterség' lényege, a gyermek érett és gondolkodó felnőtté formálásának folyamata nem ragadható meg a jog statikus eszközeivel. A jog mindebből a döntési jogköröket képes a szabályozás körébe vonni, és a gyermek mindenképp felett álló érdekét néhány garanciális szabállyal körülbástyázni.”¹

4:164.§ (A szülői felügyelet közös gyakorlása)

- (1) A szülői felügyeletet a szülők - megállapodásuk vagy a gyámhatóság vagy a bíróság eltérő rendelkezése hiányában - közösen gyakorolják akkor is, ha már nem élnek együtt.*
- (2) A különélő szülőknek a közös szülői felügyelet gyakorlása során biztosítaniuk kell a gyermekük kiegyensúlyozott életvitelét.*
- (3) Azonnali intézkedést igénylő esetben a szülő a gyermek érdekében - a másik szülő késedelem nélkül történő értesítése mellett - közös szülői felügyelet esetén is önállóan dönthet.*

4:165.§ (A különélő szülők megállapodása a felügyeleti jogok megosztásáról és a közös szülői felügyeletről)

(1) bekezdés: A különélő szülők a szülői felügyelettel kapcsolatos jogokat és kötelezettségeket egymás között megoszthatják és megállapodhatnak abban is, hogy a szülői felügyeletet az egyikük gyakorolja. A szülők erre irányuló megállapodására utal, ha a gyermek hosszabb ideje háborítatlanul egyikük háztartásában nevelkedik.

A Csjt. 72.§ (1) bekezdése is úgy rendelkezett, hogy a szülői felügyeletet a szülők együttesen gyakorolják - ellentétes megállapodásuk hiányában - akkor is, ha már nem élnek együtt. Ezt ismétli meg a Csjk. 4:164.§ (1) bekezdése, kiegészítve azzal, hogy a szülői felügyeleti jog gyakorlása közös addig a nem együttélő szülők esetén is, amíg nemcsak a szülők állapodnak meg ettől eltérően, hanem a gyámhatóság vagy a bíróság ettől eltérően nem dönt. A szülői felügyelet közös gyakorlásának elsőrendősége - a szülők különválása esetére is - következik a szülők egyenjogúságából, a gyermek legjobb érdekének szem előtt tartásából, amely a kiegyensúlyozott fejlődéshez mindkét szülő közreműködését egyaránt igényli.

A közös szülői felügyelet gyakorlásának nemcsak egyik oka, de korlátja is a gyermek legjobb érdekének figyelembevétele, ezt emeli ki a törvény 4:164.§ (2) bekezdésében foglalt az a rendelkezés, hogy a szülőknek biztosítaniuk kell gyermekük kiegyensúlyozott életvitelét. Amennyiben ugyanis a szülők abban állapodnak meg, hogy mindketten egyenlő mértékben és módon kívánnak jelen lenni a jövőben is gyermekük életében és ehhez a váltott elhelyezést tartják a megfelelő módnak, úgy ez egyértelműen kivitelezhetetlen és a gyermek érdekét nem szolgálja, ha egymástól távol élnek, vagy más ilyen súlyú gátló körülmény akadályozza a gyermek mindennapi kiegyensúlyozott életvitelét.

További korlát a közös szülői felügyelet gyakorlása során az azonnali döntést igénylő helyzetekben a gyermeket gondozó szülő önálló döntési joga a másik szülő egyidejű tájékoztatása mellett. Ennek kimondása nélkül baleset, vagy más vészhelyzet esetén az egyébként döntési helyzetben levő szülő cselekvési kézsége megbénulna.

¹ dr. Kőrös András: „Fontolva haladás” - Az új Ptk. Családjogi Könyve 7. rész A szülői felügyelet III. fejezet (Családi Jog 2006.

Az új Ptk. szülői felügyelettel kapcsolatos szabályai megalkotásánál cél volt, hogy a szabályozás rugalmas legyen, a mindennapi élethez közelálló és beépüljenek olyan, a jogalkalmazás által észlelt problémákra adott és gyakorlattá vált megoldások, amelyek beváltak és segítik a szülői felügyelet gyakorlásában a szülői együttműködést.

„...A szülők között a szülői felügyeleti jogok rendezéséről szól sokkal rugalmasabb kereteket biztosítva a gyermekkel kapcsolatos feladatok megosztásának.”²

A különélő szülők megállapodása (lehet az akár kifejezett vagy hallgatólagos) vonatkozhat a szülői felügyeleti jogok közös gyakorlására, de megállapodhatnak a szülői felügyeleti jogok gyakorlásának megosztásában vagy abban is, hogy azokat kizárólag az egyik szülő gyakorolja teljeskörűen. Hangsúlyozandó, hogy itt csak a különélő szülők megállapodásáról van szó, gyámhatósági vagy bírósági eljárás megindulása nélkül, az új Ptk. fókuszában egyébként is a szülők megállapodása áll.

Fontos változás a Csjt-hez képest, hogy a szülők viszonylatában nem beszélhetünk a továbbiakban gyermekelhelyezésről, hanem a szülői felügyeleti jogok teljeskörű gyakorlásáról. Ez esetben a gyermeket gondozó, nevelő szülő, aki a gyermeknek lakást is biztosít a saját háztartásában, gyakorolja a szülői felügyelethez kapcsolódó valamennyi jogot és kötelezettséget, a másik szülőnek pedig együttdöntési joga van a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben. Amennyiben a felek közös szülői felügyeletben állapodnak meg, meg kell határozniuk a gyermek lakóhelyét, de ez sem jelent gyermekelhelyezést, szemben a Csjt. 72/A.§ (1) bekezdésében foglalt rendelkezéssel, amely minden esetben előírta a gyermek elhelyezését.

A szülők megállapodása a felügyeleti jogok gyakorlásáról lehet hallgatólagos is, a mindennapokban kialakult helyzet, amit mindkét szülő elfogadott, erről szól a 4:165.§ (1) bekezdésének 2. mondata. A Kúria gyakorlata nyert elismerést törvényi szinten, mert a 212/2000. számú Polgári Elvi Határozat kimondta, hogy „nem a gyermek elhelyezésre, hanem az elhelyezés megváltoztatására vonatkozó jogszabály alapján kell elbírálni a jogvitát, ha a különélő szülők közül a gyermek huzamosabb ideje

IV. évfolyam 4. szám 1. oldal)

² dr. Kőrös András: Az új Ptk. Családjogi Könyve - a 2013. évi V. törvény és a Szakértői Javaslat összevetése 2. rész: Rokonság, szülői felügyelet, tartás, gyámság (Családi Jog 2013. évi XI. évfolyam 4. szám 4. oldal)

mindkettőjük egyetértésével egyikük háztartásában nevelkedik.” Ez a perben azt jelenti, hogy a felperesnek „nem azt kell bizonyítania, hogy nála biztosítható kedvezőbben a gyermek fejlődése (4:167.§ (2) bekezdés), hanem azt, hogy a körülmények lényeges módosulása folytán a megváltoztatás a gyermek érdekében áll.” (4:170.§ (1) bekezdés)³

Még abban az esetben is, ha a szülők megállapodnak a szülői felügyeleti jogok gyakorlásáról a különválásuk esetére, igény támad a helyzet végleges rendezésére, amelynek a fóruma vagy házassági per, vagy a szülői felügyelet rendezése iránti per.

A 4:165.§ (2) bekezdése a következőképpen rendelkezik.

A házassági vagy a szülői felügyelet rendezése iránti perben a szülők közös kérelmére a bíróság - a gyermek érdekét mérlegelve - a szülők közös szülői felügyeletre és ezzel összefüggésben a gyermek lakóhelyére vagy a szülői felügyelet (1) bekezdés szerinti rendezésére vonatkozó egyezségét jóváhagyja, vagy arról ítélettel határoz.

A felek kérhetik a bíróságtól perben egyezségük jóváhagyását a közös szülői felügyeleti jogra vonatkozóan, de közösen kérhetik a bíróságtól ítélet hozatalát is. Ami kizárt, hogy a bíróság a felek erre irányuló közös kérelme nélkül közös szülői felügyeletet rendeljen el.

A gyermekre vonatkozó minden kérdésben való közös döntés olyan nagyfokú együttműködést kíván meg a szülőktől, amit kikényszeríteni nem lehet.

Ismét kiemelendő, amennyiben bírósági határozat születik a közös szülői felügyeleti jogról tipikusan a felek egyezségének jóváhagyása útján, akkor sem helyezi már el a bíróság a gyermeket egyik szülőnél sem, az egyezségnek az a további kötelező tartalmi eleme, hogy a szülők meghatározzák a gyermekük lakóhelyét. Amennyiben váltott elhelyezésben állapodnak meg, ez jelentheti mindkét szülő lakóhelyét is, azzal azonban, hogy a gyermek hivatalos okmányaiiban nyilván csak egy lakóhely szerepel.

A Csjt. 72/A.§ kötelezővé tette a gyermekelhelyezésről való döntést - vonatkoztatva ezt a szülők megállapodására is per megindítása nélkül - az esetben is, ha a felek közös szülői felügyeletben állapodtak meg, vagy nem állapodtak meg semmiben, de a törvény mondta ki, hogy a szülők eltérő

³ dr. Makai Katalin: A szülői felügyelet (In: Kőrös András szerkesztő, Az új Ptk. magyarázata III/VI., HVG-ORAC, 2014. 289. oldal)

megállapodásáig a különélő szülők is a szülői felügyeleti jogot közösen gyakorolják. Így értelmezte ezt a Legfelsőbb Bíróság a 2001. évben közzétett BH 431. számú jogesetében.

„A Csjt. 72.§ (1) bekezdése szerint a szülői felügyeletet a szülők együttesen gyakorolják - ellentétes megállapodásuk hiányában - akkor is, ha már nem élnek együtt, önmagában a szülői felügyeleti jognak a hivatkozott jogszabályon illetőleg a felek megállapodásán alapuló közös gyakorlása viszont - a Csjt. 72. és 72/A.§-iban foglaltakból következően - a gyermek elhelyezését nem teszi mellőzhetővé...

Önmagában a feleknek a szülői felügyeleti jog közös gyakorlására vonatkozó kifejezett megállapodása a gyermek elhelyezése tárgyában való megállapodás létrejöttét nem csupán nem zárta ki, hanem mellőzhetővé sem tette, ...”

Változott a családjogi törvénynek az a rendelkezése is, amely közös szülői felügyeleti jog esetén a szülők közötti vita eldöntésére gyámhatósági vagy bírósági hatáskört írt elő attól függően, hogy a vita együttélő vagy különélő szülők között alakult ki.

A Csjt. 73.§ (1) bekezdése az együttélő szülőket a gyámhatóság hatáskörébe, míg a (2) bekezdés a különélő szülőket - a 16. életévét betöltött kiskorú tartózkodási helyének kijelölése kivételével - a bíróság hatáskörébe utalta. Az új Ptk. egységesen gyámhatósági hatáskört ír elő.

4:166.§ (Döntés a közös szülői felügyelet gyakorlásával összefüggő vitában)

(1) Ha a közös szülői felügyelet gyakorlása során a szülők valamely kérdésben nem tudnak megállapodni - a lelkiismereti és vallásszabadság körébe tartozó kérdés kivételével - a gyámhatóság dönt.

A gyámhatóság sem dönthet tehát olyan kérdésben, amely a lelkiismereti és vallásszabadság körébe tartozik.

Amennyiben a szülők nem tudnak megállapodni a szülői felügyelet gyakorlásáról, az életközösségük megszűnte után a bíróságtól kérhetik a szülői felügyelet gyakorlásának rendezését.

Erről szól a Csjk. 4:167.§-a (A szülői felügyelet gyakorlásának bírósági rendezése)

- (1) Különélő szülők megállapodásának hiányában - kérelemre, vagy a gyermek érdekében hivatalból - bíróság dönt arról, hogy a szülői felügyeletet melyik szülő gyakorolja.*
- (2) A bíróság a döntés során azt mérlegeli, hogy a gyermek testi, szellemi és erkölcsi fejlődése miként biztosítható a legkedvezőbbben.*

A törvény rendelkezik arról, hogy a bíróságnak bizonyos esetben hivatalból is döntenie kell a szülői felügyeleti jogok gyakorlásáról. Ez az eset az 1952. évi III. törvény (Pp.) 290.§ (1) bekezdése és 287.§-a szerint a házassági per.

Lényeges különbség a Csjt és a Csjk. között, hogy a korábbi törvény 72/A.§ (1) bekezdése a gyermek elhelyezéséről szolt a szülők között és kimondta, hogy a szülők megegyezésének hiányában a bíróság a gyermeket annál a szülőnél helyezi el, akinél a kedvezőbb testi, értelmi és erkölcsi fejlődése biztosított. A Csjk. a gyermekelhelyezés kifejezést a szülők egymás közti viszonylatában törölte és csak a harmadik személynél történő elhelyezés esetére tartotta fenn. Ennek oka, hogy az európai államok jogrendje nem használja a szülők között a gyermekelhelyezés terminust, emiatt a magyar ítéletek külföldi végrehajthatósága akadályozott volt és problémát jelentett a jogellenesen külföldre vitt gyermekek Magyarországra hazahozatala esetében is. Megfogalmazásbeli különbség van a gyermek feletti szülői felügyeleti jogok további gyakorlása meghatározásának zsinórmértékéül szolgáló szempont megadásánál is, mert a Csjt. kijelentő módban fogalmazta meg az elhelyezés szempontját; annál a szülőnél, akinél a kedvezőbb testi, értelmi és erkölcsi fejlődése biztosított, míg a Csjk. kiemeli, hogy a bíróság mérlegel és a lehetőségekhez képest a legjobb megoldást keresi a gyermeknek az előbbi szempont szerint.

Tartalmát tekintve az egyik szülő feljogosítása a szülői felügyeleti jogok teljes körű gyakorlására megfelel a Csjt. szerinti, a gyermek egyik szülőnél történő elhelyezésének. A Csjt. szerint annak a szülőnek, akinél nem került elhelyezésre a gyermek, a szülői felügyeleti joga szünetel és csak a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben dönthetett együtt a gyermeket nevelő, gondozó szülővel. A szülői felügyeleti jog szünetelésének ilyen értelmét a Csjk. teljesen megszüntette, tehát már nem szünetel annak a szülőnek a szülői felügyeleti joga, aki nem gyakorolja a gyermeke felett teljeskörűen a szülői felügyeleti jogokat, ezt a kifejezést a hatályos törvény a harmadik személynél történő elhelyezés esetére, illetve a 4:186.§-ban foglalt esetekre - amikor a szülő a felügyeleti jogokat nem tudja vagy nem akarja gyakorolni - tartotta fenn.

„Amellett, hogy a 'szünetelés' szó a szülői jogokkal kapcsolatban ezekben az esetekben enyhén pejoratív tartalmat hordoz, ami indokolatlan, itt valójában minőségileg más esettel állunk szemben, mint a szünetelés 3:188.§ (1) bekezdésének egyéb eseteiben, amikor a szülő különféle okokból (átmenetileg) nem képes vagy nem méltó felügyeleti jogai gyakorlására.”⁴

Abban nincs változás, hogy mind a Csjt. 72/B.§ (1) bekezdése, mind a Csjk. 4:168.§ (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy az a szülő, aki nem gyakorolja a gyermeke felett a szülői felügyeleti jogok teljességét, a gyermeke sorsát érintő lényeges kérdésekben dönthet.

A Csjk. törekszik rá, hogy megfeleljen a mai életviszonyoknak, rugalmasabb lehetőségeket kínáljon az eddigieknél a különélő szülők együttműködésének szabályozásához. Ennek megfelelően a törvény kimondja, hogy a bíróság adhat több jogot a különélő szülőnek, mint a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekbe való „beleszólás”, adhat ennél kevesebbet is, szűkítve a lényeges kérdéseknek azt a törvényben meghatározott körét, amiben a különélő szülő együtt dönthet a gyermeket nevelő szülővel.

4:168.§ (A különélő szülő feljogosítása egyes szülői felügyeleti jogok gyakorlására)

- (1) Ha a bíróság a szülői felügyelet gyakorlására az egyik szülőt jogosítja fel, a gyermekétől különélő szülő a szülői felügyeleti jogot a gyermek sorsát érintő lényeges kérdések kivételével nem gyakorolhatja.*
- (2) A bíróság a gyermekétől különélő szülőt feljogosíthatja a gyermek gondozásával, nevelésével összefüggő egyes feladatok ellátására, és kivételesen a vagyonkezelés és a gyermek vagyoni ügyeiben a törvényes képviselő teljes körű vagy részleges gyakorlására. Ha a gyermek érdekei megkívánják, a gyermek sorsát érintő valamely lényeges kérdésben való döntés jogát a bíróság korlátozhatja, vagy megvonhatja.*

A többletjogok gyakorlására való feljogosítás oka lehet a szülő valamilyen speciális ismerete, szakmája, pl. ha válogatott sportoló vagy a pénzügyekben, vagyonkezelésben van különleges ismerete. A vagyonkezelés és a gyermek vagyoni ügyeiben a törvényes képviselői jog gyakorlására való feljogosítását a különélő szülőnek, illetve egyes szülői felügyeleti jogok korlátozását vagy megvonását ismerte a Csjt. 72/B.§ (3) bekezdése is.

⁴ 1. lábj.-ben i. m. 4. o.

Sor kerülhet arra is, hogy a bíróság a gyermeket harmadik személynél helyezze el, ha a szülők további szülői felügyeleti jog gyakorlása a gyermek érdekét veszélyezteti.

4:169.§ (A gyermek elhelyezése harmadik személynél)

- (1) Ha a szülői felügyeletnek a szülők által történő gyakorlása a gyermek érdekét veszélyezteti, a bíróság a gyermeket másnál is elhelyezheti, feltéve, hogy ez a személy a nála történő elhelyezést maga is kéri. Ebben az esetben ezt a személyt gyámul kell kirendelni és a szülő felügyeleti joga szünetel.*
- (2) Az (1) bekezdésben meghatározott esetben, a bíróság a gyermeket elsősorban olyan személynél helyezi el, aki a gyermek gondozásában, nevelésében, a gyermek érdekeinek megfelelően már korábban részt vett.*

A rendelkezés lényegében megegyezik a Csjt. 72/A.§ (1) bekezdésében foglaltakkal, azzal a különbséggel, hogy az új törvény kimondja, hogy ez a személy a gyermek gyámja lesz, a szülők felügyeleti joga szünetel és előírja, hogy a bíróság kit preferál az elhelyezés során. Változatlan szabály, hogy annak a személynek, akinél a bíróság a gyermeket elhelyezi, a nála való elhelyezést kérnie kell.

A Csjk. 4:171.§-a meghatározza a szülői felügyeleti jog gyakorlásának rendezése és az elhelyezés iránti per alapvető szabályait.

4:171.§ (A szülői felügyelet gyakorlásának rendezése és a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése iránti per)

- (1) A szülői felügyelet gyakorlásának rendezése, a felügyelet, az egyes felügyeleti jogok gyakorlásának megváltoztatása, a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése és az elhelyezés megváltoztatása iránt a szülő és a gyámhatóság indíthat pert.*
 - (2) A pert - a (3) bekezdésben foglalt kivétellel - a szülőnek a másik szülő ellen, a gyámhatóságnak mindkét szülő ellen meg kell indítania.*
 - (3) A harmadik személynél történt elhelyezés megváltoztatása iránti pert az ellen a személy ellen kell megindítani, akinél a gyermeket elhelyezték.*
 - (4) A bíróságnak az eljárása során - elháríthatatlan akadály esetét kivéve - mindkét szülőt meg kell hallgatnia. Indokolt esetben, vagy ha azt a gyermek maga kéri, közvetlenül vagy*
-

szakértő útján meg kell hallgatnia a gyermeket is. Ha a gyermek a 14. életévét betöltötte, szülői felügyeletére és elhelyezésére vonatkozó döntés egyetértésével hozható, kivéve ha a gyermek választása a fejlődését veszélyezteti.

Kiemelendő, hogy a Csjt. 72/A.§ (3) bekezdésétől különbözően ekörben az ügyésznek már nincs perindítási joga.

II. 1. A szülői felügyeleti jog gyakorlása rendezésének bírósági gyakorlata

A bíróság tehát aszerint dönt a szülői felügyeleti jog rendezése - 2014. március hó 15. napja előtt a gyermekelhelyezés - iránti perben, hogy a gyermek testi, szellemi és erkölcsi fejlődése kinél biztosítható a leginkább. A perben figyelembe veendő szempontok körét a Legfelsőbb Bíróság 17. számú irányelve bontotta ki, amely többszöri módosításokon átesve (19. és 24. számú irányelvek) évtizedekig adott iránymutatást a gyakorlat számára. Az új Ptk. olyan változásai, mint a gyermekelhelyezés fogalmának módosítása, a szülői felügyeleti jogok gyakorlása szünetelésének az eddigiekhez képest eltérő szabályozása, a közös szülői felügyelet tartalmának változása miatt a Kúra az 1/2014. PJE. határozatban nem tartotta irányadónak a 17. számú irányelvet. Ennek ellenére az irányelvben foglalt általános érvényű, a jogalkalmazást segítő, a szülői felügyeleti jogok gyakorlásának rendezése körében kifejtett szempontok továbbra is kell, hogy alkalmazást nyerjenek a szülői felügyeleti jogok gyakorlásának rendezése iránti perekben.

A 17. számú irányelv III. fejezete szólt a bírói döntés szempontjairól a gyermekelhelyezési perben. Annak alábbi elvei - álláspontom szerint - változatlanul irányadóak.

A Legfelsőbb Bíróság számos eseti döntésében hivatkozott a következőre. A gyermek elhelyezésének alapvető szempontja: a gyermeke érdeke. Ezért a bíróságnak a gyermek életét érintő minden körülmény feltárásával és együttes mérlegelésével kell határoznia. Egyes kiragadott körülmények túlértékelése, más szempontoknak pedig a figyelmen kívül hagyása akadályozza, hogy a gyermek elhelyezésénél a gyermek érdeke megfelelően érvényesüljön. Szól az irányelv arról, hogy a bíróságnak vizsgálnia kell a szülőket az egyéniségük, az életmódjuk, az erkölcsi tulajdonságaik alkalmassá teszik-e a gyermek nevelésére. Figyelembe kell venni a gyermekhez való ragaszkodás őszinteségét, a gyermek érzelmeit és kötődését a szülei irányában, a szülő nevelési képességét. Vizsgálni kell a gyermek felneveléséhez szükséges objektív feltételek meglétét, így a felek anyagi és

lakáshelyzetét, azt, hogy a gyermek tartása, gondozása, egészségügyi ellátottsága melyik szülő környezetében van jobban biztosítva. Bizonyítási eszköz lehet a környezettanulmány, óvodai, iskolai vélemény, megfelelő esetekben a pszichológiai szakvélemény. Hangsúlyozza az irányelv, hogy az ítélőképes gyermek véleményét a szüleinek figyelembe kell vennie, indokolt esetben a gyermeket meg kell hallgatni a perben is. Szempont, hogy önmagában a gyermek nemének és életkorának nem lehet döntő szerepe az elhelyezésnél. Az állandóságnak komoly szerepe van a gyermek egészséges fejlődésében, a megfelelő környezet állandósága a gyermek számára biztonságérzetet nyújt. A környezetváltozás, az elhelyezés változtatása viszont szorongást, félelemérzetet kelthet benne. De kiemeli az irányelv, hogy az állandóság követelményének érvényre juttatásával a gyermek és a szülő közti személyes kapcsolatnak és nem a lakóhelynek van elsődleges jelentősége. A szülői felügyeleti jogok gyakorlása rendezésénél törekedni kell rá, hogy a testvérek együtt maradjanak, mert a válási traumát együtt jobban átvészelik. A családok azonban olyan eltéréseket is mutathatnak, ahol a gyermekek kötődése sokkal erősebb valamely szülőhöz, mint a testvérhez. Ezért a testvérek szétválasztása is jogszerű lehet az egyes esetekben.

Értékelendő végül, hogy melyik szülő felelős a családi egység megbomlásáért, tanúsított-e valamelyik szülő a házastársi hűséget sértő magatartást, mindezt azért megítélve, hogy a szülő rendelkezik-e a gyermek neveléséhez szükséges személyi, erkölcsi tulajdonságokkal. Ekörben különösen fontos vizsgálni, hogy mi volt az előzmény, milyen volt a családi élet és a másik házastárs viselkedése a családot felbomlasztó cselekedet előtt.

A gyermek érzelmi kötődésének megfelelő súlyú figyelembevételére példa a következő jogeset.

A peres felek házasságából egy fiúgyermek született. A feleségnek volt egy korábbi kapcsolatából már egy lánygyermek, akit a házastársak együtt neveltek. Az életközösségük megszűnése után az édesanya (alperes) elköltözött, az apa (felperes) szüleihez. A helyzet másfél évig tartó fennálltakor az apa egy kapcsolattartásról nem vitte vissza a fiát az anyához, magánál tartotta és ő nevelte tovább. A felperesi előadás szerint ez volt a gyermek kívánsága is. Az elsőfokú bíróság a gyermeket az apánál helyezte el annak megállapítása mellett, hogy a gyermek nevelésére mindkét szülő egyaránt alkalmas azért, mert a perben beszerzett pszichológusi szakvélemény és a gyermek személyes meghallgatásának összevetéséből azt állapította meg, hogy a gyermek az apához érzelmileg jobban kötődik. A másodfokú bíróság az ítéletet megváltoztatta és a gyermeket az

anyánál helyezte el pszichológusi vélemény alapján, amely szerint az anya személyisége a gyermek korára való tekintettel (10 éves) a nevelésre „alkalmasabbnak látszik”. A felülvizsgálati eljárásban a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy az objektív körülmények mindkét szülőnél adottak a gyermek nevelésére. „A szülők által biztosított életkörülmények azonossága mellett kiemelendő jelentőséget kell tulajdonítani a gyermek érzelmi kötődésének, ugyanis a gyermeknek a szülőhöz való fokozott ragaszkodása, azonosulási készsége a szülő elfogadását jelenti és ezáltal jelentősen megkönnyíti a nevelés és irányítás feladatát.”

A perben beszerzett aggályos szakvéleményre döntést alapítani nem lehet. A bizonyítás kiegészítése végett a szakvélemény kiegészítésével, a szakértő meghallgatásával, vagy az ügybe újabb szakértő bevezetésével, szükség esetén pedagógusok tanúként történő meghallgatásával a Legfelsőbb Bíróság a jogerős ítéletet hatályon kívül helyezte és az elsőfokú bíróságot új eljárásra és új határozat hozatalára kötelezte. (BH 1996. 40.)

Az állandóság pozitív jelentőségét a gyermek életében emelte ki a Legfelsőbb Bíróság az alábbi jogesetben.

Lengyel állampolgár anya és magyar állampolgár apa házasságából egy lánygyermek született. A felek házasságának megromlásakor az anya az apával való előzetes egyeztetés nélkül a gyermeket magával vitte Lengyelországba. Két hónap elteltével az apa (felperes) pert indított Magyarországon a gyermek nála történő elhelyezése iránt és a gyermeket visszahozta Lengyelországból Magyarországra az alperessel való megbeszélés nélkül. A kislányt azóta a felperes nevelte, de később az alperes is visszaköltözött Magyarországra. Az elsőfokú bíróság a gyermeket a felperesnél helyezte el, az alperes kapcsolattartását pedig szabályozta. A másodfokú bíróság a kapcsolattartásra vonatkozó szabályozást megváltoztatta, egyebekben az elsőfokú ítéletet helybenhagyta. A felülvizsgálati eljárásban a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy az apai környezetbe jól beilleszkedett és a szülei válási konfliktusát átélte gyermek érdekét az szolgálja elsősorban, ha az állandóságot jelentő környezetben marad, ami számára a biztonságot jelenti. Ebben a környezetben az apa biztosítja a gyermeke számára a zavartalan kapcsolattartást is az édesanyával. Ezért a Legfelsőbb Bíróság a jogerős ítéletet hatályában fenntartotta. (BH 1995. 578.)

A házasság megromlásában a felek közrehatásának értékeléséről és a gyermekelhelyezés során figyelembe vett szempontokról szól a következő jogeset.

A felek házasságából két fiúgyermek született. A házasság fennállta alatt az alperes (anya) a gyermekeket megfelelően ellátta, gondozta, karrierjét háttérbe szorította annak érdekében, hogy a gyermekekért mindent meg tudjon tenni. A felek házassága megromlott, az alperesi előadás szerint erre a felperes házastársi hűséget sértő magatartása miatt került sor. Az életközösség megszűnése után a felperes megtévesztéssel a gyermekeket a szüleihez vitte Kiskunlacházára, a nagyszülők gondoskodtak a továbbiakban a fiúkról. A felperes az alperes kapcsolattartását a gyermekekkel akadályozta, ami egy ízben verekedésig fajult a felek és családtagjaik között. A gyermekek szorongást, félelmet éltek át, ami oda vezetett, hogy neurotikus személyiségfejlődést idézett elő náluk. A felperes a gyermekeket mindvégig az alperes ellen befolyásolta. Az első és másodfokú ítélet az összes körülmény mérlegelésével a gyermekeket az alperesnél helyezte el. A Legfelsőbb Bíróság a jogerős ítéletet hatályában fenntartó döntésében a következőket emelte ki. A Legfelsőbb Bíróság 17. számú irányelvének 3. pontja kimondja, hogy a gyermek elhelyezésének alapvető szempontja a gyermek érdeke. Ezért a bíróságnak a gyermek életét érintő minden körülmény feltárásával és együttes mérlegelésével kell határoznia. „A bíróság ezt az elvet megalapozottan, okszerűen és kellően megindokolva alkalmazta, amikor mérlegelési jogkörében értékelte az alperesnek az életközösség alatti és a gyermekek érdekeit előtérbe helyező magatartását, szemben a felperesnek az életközösség megszakadása utáni törekvésével, mely az ő személyes sérelmének megtorlására irányulva, a gyermekek egészséges érzelmi fejlődését kedvezőtlenül befolyásolta. Helytállóan mérlegelte az alperesnek a házasság megromlásában való közrehatása súlyát és azt is, hogy a gyermekek rendszeres ellátása és a róluk való gondoskodás elsősorban a szülő, nem pedig a nagyszülő, vagy pedig más rokon feladata, amit a nevelésre és a gondozásra egyébként alkalmas alperes a gyermekek számára megfelelőbben képes teljesíteni.” (BH 1995. 225.)

Valamennyi szülői felügyeleti jog gyakorlását érintő körülmény megvizsgálásának és helyes mérlegelésének a szükségességére hívja fel a figyelmet az alábbi jogeset.

A felek házasságából egy fiú és egy lánygyermek született. A házasság megromlásához az alperes (apa) külső kapcsolatának létesítése vezetett. Az életközösség megszűnése után az egyik kapcsolattartás alkalmával nála lévő fiúgyermeket az alperes nem vitte vissza a felpereshez, majd az anya és a gyermek kapcsolattartását akadályozta. A bontóperben a felek között a fiú elhelyezése volt vitás. Az elsőfokú ítélet a fiúgyermeket az alperesnél, míg a lánygyermeket a felperesnél

helyezte el. A másodfokú ítélet az elsőfokú ítéletet helybenhagyta. A Legfelsőbb Bíróság a jogerős ítéletet hatályában fenntartó döntésében azt emelte ki, hogy az ítélet indokolásának valamennyi olyan tényállási elemet és bizonyítékot tartalmaznia kell, amire a bíróság az ítéletét alapította. Így ebben az ügyben hangsúlyosan releváns volt, hogy bár az alperest terheli a felelősség a házasság megromlásáért és a kapcsolattartás akadályozásáért, de a nevelés és gondozás körében annnyival jobb objektív körülményeket tud biztosítani a gyermeknek, ami kiegészül azzal, hogy a vele együtt élő szülei a gyermek ellátásában őt segítik, továbbá a gyermek a környezetét megszokta, hogy a gyermek elhelyezése a jóval igénytelenebb környezetben élő édesanyjához, aki neveli a fiúgyermek sérült lánytestvérét és új élettársától származó további két gyermeket, nem szolgálja a gyermek érdekét. Figyelembevéve azt is, hogy a pszichológusi szakvélemény szerint a gyermek nevelésére mindkét szülő egyaránt alkalmas. (BH 1995. 282.)

Arra hívta fel a figyelmet a Legfelsőbb Bíróság egy eseti döntésében, hogy a gyermekelhelyezési jogvitában a gyermekek hosszabb távlatú érdekei nagyobb súllyal értékelendők, mint a kialakult helyzetből adódóan várható átmeneti és leküzdhető nehézségek. A peres felek az alperes (apa) szüleivel éltek egy háztartásban. A felek házasságából két gyermek született. A házastársak a szülők magatartása miatt önállósulni nem tudtak, ez a helyzet az alperesnek megfelelt, de a felperes folyamatosan kitörni igyekezett ebből a helyzetből, ami az alperes passzivitása és a szülők elnyomása miatt rendre meghiúsult. Ez a napi élethelyzetekben azt jelentette, hogy az alperes szülei nem engedték a felperest főzni, majd a felperest a közös étkezésekből is kizárták. A felek két gyermekét a sajátjuknak tekintették, amikor a felperes átmenetileg elköltözött a családi otthonból a két gyerekekkel, azt az unokák „ellopásának” minősítették. Az elsőfokú ítéletben megállapítást nyert, hogy mindkét szülőnél adottak a gyermekek neveléséhez szükséges objektív (munkahely, jövedelem, lakáskörülmények) és szubjektív (személyiség, erkölcsi felfogás) feltételek. Az elsőfokú bíróság a gyermekeket az alperes apánál helyezte el hivatkozva arra, hogy a gyermekek számára biztonságot jelentő állandó környezet és személyek - az alperes és szülei, ahol a fejlődésük megfelelő - változatlanul hagyása szolgálja inkább a gyermekek érdekét, mint ebből a környezetből való kiemelésük, ami a gyermekekben szorongást és bizonytalanságérzetet keltene. Az elsőfokú ítéletet a másodfokú bíróság megváltoztatta, a Legfelsőbb Bíróság pedig a jogerős ítéletet hatályában fenntartotta és a gyermekeket az anyánál helyezte el a következő indokból. A 17. számú irányelv kiemeli, hogy egyes kiragadott körülmények túlértékelése más szempontoknak pedig a

figyelman kívül hagyása akadályozza, hogy a gyermekelhelyezésnél a gyermek érdekei megfelelően érvényesüljenek. A gyermek hosszú távú érdekei meg kell hogy előzzék a gyermek rövid távú érdekeit. A gyermekek hosszú távú érdeke pedig nem az, hogy idős nagyszülei neveljék őket apai közreműködéssel, hanem az, ha van a nevelésre alkalmas szülő, akkor elsősorban ő. Ez az érdek pedig fontosabb és nem összemérhető azzal az átmeneti zavarral, amit a gyermekeknek a költözés, iskolaváltás, új környezet, az eddig megszokott elhagyása jelent. (BH 2004. 114.)

A testvérkapcsolat és a szülőkhöz való kötődés értékeléséről a gyermekelhelyezés során szól a következő jogeset.

A peres felek házasságából egy fiú és egy lánygyermek született. A felek életközösségének megszűnése után a gyermekek az édesanyjukkal éltek, majd a fiú saját elhatározásából az édesapához költözött. Ez a helyzet állandósult, amit a gyermekek elfogadtak és a testvéri kapcsolatuk fokozatos lazulásával párhuzamosan erősödött az őt nevelő szülővel való érzelmi azonosulásuk. A perben az elsőfokú ítélet kötelezte a felperest (anyát) arra, hogy adja ki a lánygyermeket az alperesnek. A jogerős ítélet a korábbi ítéletet megváltoztatta és a kislányt az anyánál helyezte el. A jogerős ítélet hatályában fenntartó ítéletében a Legfelsőbb Bíróság az alábbiakra mutatott rá. A gyermekek egymástól való szétválasztása általában nem szolgálja a gyermekek érdekeit. Számos eseti döntés magyarázza azonban azt, hogy a szülővel való érzelmi azonosulás segíti a szülőt abban, hogy a gyermeket irányítani, nevelni tudja, míg a szülő elutasítása egyenesen meggátolja a szülőt a nevelésben. Amennyiben a szülői feladatok ellátása során a felek magatartása kifogástalan lett volna, úgy maguk törekedtek volna a gyermekek együtt tartására a másik szülővel való zavartalan kapcsolattartás biztosítása mellett. A kialakult helyzetet azonban és mindkét gyermek határozott kívánságát figyelman kívül hagyni nem lehet. Ezért mondta ki a Legfelsőbb Bíróság elvi élel, hogy nem jogszabálysértő a testvéreknek az egyik, illetve a másik szülőnél történő külön elhelyezése, ha ez a több éve kialakult helyzetnek és a gyermekek kívánságának megfelelően a gyermekek érdekével megegyezően történik. (BH 2000. 451.)

A szülő betegségét értékeli a gyermekelhelyezés szempontjából az alábbi eseti döntés. Az alperes súlyos pszichiátriai megbetegedésben szenvedett, amiről a felperes a megismerkedésükkor tudott. Házasságukból egy gyermek született, akit az alperes a felperessel való kapcsolatának a

megromlását követő elköltözésekor a felperesnél hagyott. Ekkor a kisfiú 1 éves volt. Az alperes betegsége miatt a gyermeket születésétől fogva a felperes gondozta. A jogerős és a Legfelsőbb Bíróság által helybenhagyóan elbírált ítélet a gyermeket az apánál helyezte el, kiemelve, hogy a felperes a gyermek nevelésére alkalmasabb, mint az alperes, akinek a nevelési képességét a betegsége gyengíti. Az alperesnél történő elhelyezés ténylegesen az alperesi nagyszülő általi nevelést, gondozást jelentene. Mindaddig viszont, amíg a gyermeknek van a szülői felügyelet gyakorlására alkalmas szülője, az elhelyezés során harmadik személy nem jöhet szóba, csak akkor, ha a szülőnél való elhelyezés a gyermek érdekét veszélyezteti. Tehát a gyermek nem helyezhető el annál a szülőnél, aki egészségi állapota miatt az önálló nevelésére nem képes és a gyermeket valójában a nagyszülők gondozzák. (BH 2001. 124.)

A gyermek harmadik személynél (nagyszülőnél) történő elhelyezéséről szól az alábbi eseti döntés.

A jogerős ítélet a felek házasságából született két fiúgyermeket az apai nagyanyánál, míg a lánygyermeket a felperes anyánál helyezte el. Az ítéletet a Legfelsőbb Bíróság hatályában fenntartotta és a következőket emelte ki. A két fiút ténylegesen már hosszabb ideje a nagymama nevelte, ezt a felperes még az életközösség fennállása alatt elfogadta. A házasság megromlását követően saját egzisztenciájának megteremtése olyan erőfeszítéseket kívánt a felperestől, ami miatt a két fiú nagymamai nevelését nem kifogásolta, a gyermekek életéből teljesen kivonta magát. A nagymama által biztosított környezet jelenti a két fiúgyermek számára az állandóságot, anyjuktól érzelmileg teljesen eltávolodtak, a nagyszülő biztonságot adó nevelését az apával való rendszeres találkozás és támogatás erősíti meg. A helyzet fenntartása a két gyermek kívánsága is, amit többször megerősítettek, a pszichológus szakértő szerint megfelelő értelmi belátással bíró gyermekek. (BH 1995. 161.)

Több eseti döntése foglalkozik a Legfelsőbb Bíróságnak azzal, hogy a világnézet különbözősége a gyermek elhelyezésénél egyik szülő javára vagy terhére sem értékelhető (BH 1998. 132.), illetve azzal, hogy a szülők világnézete, az általuk gyakorolt vallás tanai, hitelvei nem tartoznak a gyermekelhelyezési perre, azok a jogviták elbírálása során nem vonhatóak a bírósági mérlegelés körébe. (BH 2001. 479.)

A megemlített eseti döntésekben a 17. számú irányelvben megfogalmazott szempontok perekben történő érvényre jutása található, amelyek tartalma a Csjk. alkalmazása során is megfelelően irányadó a szülői felügyeleti jog rendezése iránti perekben.

Az eseti döntésekből is kitűnően a szülői felügyeleti jog rendezése iránti perekben a tipikus bizonyítási eszközök a gyermekek környezetében levő tanúk - különösen fontos a pedagógus tanú - meghallgatása, a gyermek meghallgatása, környezettanulmány beszerzése és az egész családról készült pszichológiai szakvélemény.

A Csjk. 4:171.§ (4) bekezdése rendelkezik a gyermek meghallgatásáról annak kimondását követően, hogy a bíróságnak a perben mindkét szülőt meg kell hallgatnia az elháríthatatlan akadály esetét kivéve. A Csjk. nem módosított a Csjt. 74.§-ának azon a rendelkezésén, hogy a 14. életévét betöltött kiskorú esetén szülői felügyeletére és elhelyezésére vonatkozó döntés csak egyetértésével hozható, kivéve ha a gyermek választása a fejlődését veszélyezteti. Változás azonban, hogy a Csjk. nem tartja fenn a Csjt-nek azt a rendelkezését, hogy a bíróság a gyermeknek az elhelyezésével kapcsolatos álláspontjáról a szülők erre vonatkozó egyező nyilatkozata útján is tájékozódhat.

A gyermekelhelyezés, gyermektartás című 1998. IX. 30-ai lezárású kiadványban még az alábbi megállapítás szerepel. „A gyermeknek a szülei iránti szeretetét, a hozzájuk való érzelmi kötődését és annak motívumait minden esetben vizsgálni kell, többnyire pszichológus szakértő bevonásával és csak kivételesen, érettebb korú gyermek esetén, megfelelő feltételek között, a bíróság előtti - a szülők távollétében történő - személyes meghallgatással.”⁵

Perben jártas pszichológus véleménye ugyanerről: „A bíróságon szerencsére nem mindig hallgatják meg a gyermekeket, így ők nem kényszerülnek arra, hogy 'nyílt színen', védtelenül kelljen választaniuk a szüleik között. Ők ugyanis számukra szétválaszthatatlan egységet jelentenek és szerencsés esetben mindkettőjükhöz hasonló intenzitással kötődnek. Az igazságügyi pszichológus szakértőre éppen akkor van szüksége igazán egy bírónak, ha ez a helyzet áll fenn.”⁶

Az utóbbi években változott azonban a bíróságok gyakorlata és elfogadóbbá váltak a gyermekek perben történő meghallgatása kapcsán. Ennek egyik indoka a gyermeki jogok térnyerése, a

⁵ dr. Bencze Lászlóné: Gyermekelhelyezés, gyermektartás (HVG-ORAC 1998. 46. oldal)

⁶ Kardos Klára: A gyermek-elhelyezési per gyermekellenességéről (Családi Jog 2004. II. évfolyam 1. szám 27. oldal)

gyermekbarát igazságszolgáltatás hazánkban is történő bevezetése miatt a meghallgatásra a tárgyalóteremnél alkalmasabb környezet kialakítása. Következménye pedig a Csjt. 74.§ előbbi rendelkezésének fenn nem tartása és a gyermek véleménye közvetlen, vagy szakértő útján történő meghallgatásának preferálása. Ez indokolta az 1952. évi III. törvény (Pp.) módosítását is a 65/A.§ - 65/B.§-ok beiktatásával a kiskorú meghallgatásáról. (Megemlítve mindemellett azt, hogy a Pp-nek korábban is volt a gyermek meghallgatásának szabályairól hasonló rendelkezése, a Pp. 279.§ (4) bekezdésében.)

Eszerint a kiskorú perbeli helyzete nem fél és nem tanú, hanem érdekelt, akinek a bíróság indokolt esetben ügygondnokot rendel. A gyakorlat pedig az, hogy a bíró a felek és jogi képviselőik távollétében hallgatja meg a kiskorú egyéb érdekeltet és csak a gyermek nyilatkozatát ismerteti a gyermek távollétében a felekkel.

A Gyermek Jogairól szóló és 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett Egyezmény 12. cikke, valamint a Csjk. 4:148.§ (régén Csjt. 71.§ (1) bekezdés) biztosítja a gyermek számára az őt érintő döntéseknél azt a jogot, hogy véleményt nyilváníthasson és a gyermek korát, érettségét a gyermek véleményének mikénti értékelése során kell csak a szülőknek figyelembe venniük.

„...a gyermek saját elhelyezésére vonatkozó kívánsága nem csak közvetlenül a bíróság előtt, hanem szakértő útján, tehát közvetve is kinyilvánítható, a gyermek bíróság általi meghallgatását nem csupán az elhelyezésére vonatkozó kívánságának a kinyilvánítása, hanem a per érdemi elbírálásához szükséges egyéb körülmények tisztázása is indokoltá teheti a gyermek bíróság általi meghallgatása elrendelésének nem feltétele, sem bizonyos életkornak a gyermek általi elérése, sem pedig a gyermek ítélőképességének az előzetes pszichológus szakértői, vagy más módon történő megállapítása, ...” Mutatott rá a Legfelsőbb Bíróság a 2000. évi BH-ban közzétett 451. számú eseti döntésében.

A 14. életévét betöltött gyermek perben kinyilvánított véleményének mikénti figyelembe vételéről szól a következő jogeset.

A peres felek házasságából egy fiúgyermek született. A házasság megromlását követően az alperes (apa) az élettársához költözött és magával vitte a fiát. Az elsőfokú bíróság a gyermeket a felperes anyánál helyezte el és kötelezte az alperest a gyermek átadására. Az ítélet indokolása szerint a házasság megromlásához az alperes külső szerelmi kapcsolatának a létesítése vezetett. A gyermek korábban az anyjához érzelmileg erősebben kötődött. Az alperes az anyja ellen hangolta a gyermeket, aki a felperessel szemben ellenségessé vált és tőle teljesen eltávolodott. Az ítélet rámutatott, amennyiben az alperes minimális tisztelet tanúsítására sem képes nevelni a gyermeket, ez önmagában megkérdőjelezi a nevelésre való alkalmasságát. A másodfokú eljárásban a bíróság meghallgatta a 14. életévét betöltött fiút, aki azonban a meghallgatása során rosszul lett és elájult. A másodfokú ítélet az elsőfokút megváltoztatta és a gyermeket az apánál helyezte el. Kiemelte, hogy a 14. életévét betöltött gyermek véleményét a bíróság köteles figyelembe venni, ha a választás teljesítését nem akadályozza semmi. A Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati kérelmet alaposnak találta. Kiemelte, hogy a másodfokú bíróság által hivatkozott 1991. évi LXIV. törvénynek nincs olyan rendelkezése, ami kimondja, hogy a bíróság köteles figyelembe venni a 14. életévét betöltött gyermek véleményét. Az apai befolyásolás az anya ellen a gyermekre olyan nagymértékű, ezt összevetve a pszichológusi szakvélemény azon megállapításával, hogy a gyermek az anyához érzelmileg továbbra is kötődik, ami oda vezet, hogy a gyermekben feloldhatatlan feszültség állandósul - a tárgyaláson elájult - és a gyermek neurotikussá vált. Ilyen mérvű, negatív szülő hatás kifejtése esetén a szülői felügyeleti jog gyakorlásának az apához való telepítése nem szolgálja a gyermek érdekét, de kérdés, hogy a gyermektől a végletekig elidegenített anya képes-e a gyermek nevelésére. Mindezen ellentmondások feloldása miatt a Legfelsőbb Bíróság a jogerős ítéletet hatályon kívül helyezte és utasította a másodfokú bíróságot új eljárásra és határozathozatalra azzal az iránymutatással, hogy az ügybe szükséges pszichológus szakértő bevonása, annak szakértői módszerekkel történő megállapítására, hogy mi a gyermek valós érzelmi és akarati státusza, továbbá, hogy a felperes rendelkezik-e ebben a helyzetben megfelelő nevelési adottságokkal. (BH 1996. 428.)

Dr. Grád András, dr. Mede Lilla, dr. Jánoskúti Gyöngyvér és dr. Kőrös András vizsgálták a pszichológusi szakértői vélemény szerepét a szülői felügyeleti jog rendezése iránti perekben. Eszerint a perekben mindig kirendelésre kerül pszichológus szakértő, csak olyan esetek képeznek kivételt, ahol a gyermek már közel nagykorú és elhelyezése inkább formális a gyermek

véleményének ismeretében. A szakértő munkájának két alappillére van, a bíróság kirendelő végzése és az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet által kibocsátott 20. számú módszertani levél. A szakértői vizsgálatnak alanyai a szülők és a gyermek, illetve minden olyan személy, aki a gyermek nevelésében, gondozásában napi szinten részt vesz (új élettárs, nagyszülő). A szakvélemény áll exploratióból (kikérdezés, tényfeltárás) és a személyiséget, intelligenciát vizsgáló különböző tesztek értékeléséből. A szakértőnek feltett kérdések közül igazán kettő releváns:

- a szülők nevelési alkalmassága és
- a gyermekek kötődése a szülőkhöz.

A kirendelő végzésekben általában nem szerepel az a kérdés, hogy a szakértő melyik szülőt tartja alkalmasabbnak a szülői felügyeleti jogok gyakorlására. A szakvélemény egy a bizonyítékok közül, a döntést a bíróság hozza meg.

Vizsgálat tárgya volt, hogy az ítélet mennyire korreleval a szakvéleménnyel, milyen arányban jogosította fel a bíróság azt a szülőt a szülői felügyeleti jogok teljes körű gyakorlására (Csjt. szerint helyezte el annál a szülőnél a gyermeket), akire a szakértő megállapítása az volt, hogy jobb a szülő nevelési alkalmassága, mint a másiké, vagy a gyermek jobban kötődik a szülőhöz, mint a másikhoz. Az egyezés a szakvélemény és az ítélet között 63 %-os volt és csak 10 %-ban döntött a bíróság a szakvélemény ellenében, a maradék 27 %-ban a szakvélemény nem tartalmazott érdemi információt a két lényeges kérdésre. Elgondolkodtatóak a tanulmány végkövetkeztetései. „Igazából a szakértői vélemény csupán egyetlen a bizonyítási eszközök közül és nem lenne törvényszerű, hogy mintegy az összes többi közömbösíti. A valóságban azonban azt tapasztaljuk, hogy az igazságügyi pszichológus szakvélemény szinte eldönti az ügyet, ... Ez két problémát is felvet. Egyrészt joggal tevődik fel a kérdés, hogy mi szükség van a perekben sokszor éveket igénybevevő bizonyítási eljárásra, ha végül lényegében úgyis ahhoz kerül a per végén a gyermek, akit a szakvélemény alkalmasabb szülőnek tart. A másik, ennél súlyosabb probléma, hogy a pszichológus szakértői vélemény elkerülhetetlenül szubjektívebb és nem zárhatóak ki a fentiekben ismertetett, sajnos meglehetősen gyakori hibák.”⁷

⁷ dr. Grád András - dr. Mede Lilla - dr. Jánoskúti Gyöngyvér - dr. Kőrös András: Az igazságügyi pszichológus szakvélemény szerepe a gyermekelhelyezési perekben (Családi Jog 2010. VIII. évfolyam 1. szám 21. oldal)

Sokszor előfordul, hogy a vesztes fél a másodfokú eljárásra, vagy már korábban a számára nem kedvező szakvélemény megszületését követően maga is szakértőhöz fordul, és a magánszakvélemény megállapításai eltérnek a perben előterjesztett igazságügyi szakértői szakvéleménytől. A magánszakvélemény azonban bizonyítékként nem, hanem mint a fél előadása értékelhető és ha egyébként a peres szakvélemény a Pp.187.§ (3) bekezdése szerinti hibáktól nem szenved, úgy nincs szükség a bizonyítás kiegészítésére.

Erről szól a Legfelsőbb Bíróság elvi élel kimondott következő határozata. A gyermekelhelyezési perben a pszichológus szakértő véleménye nem szorul kiegészítésre, ha az az elhelyezés szempontjából releváns körülményekre egyértelmű választ ad. (BH 1996. 102.)

Részben ettől különbözik a Legfelsőbb Bíróságnak az az eseti döntése, amelyben kimondta, hogy gyermekelhelyezési perben a fél által a kirendelt igazságügyi szakértő véleményével szemben benyújtott magánszakértői vélemény alapot adhat a jogszabályban meghatározott szakértői testület megkeresésére. Itt azt emelte ki a Legfelsőbb Bíróság, hogy a perben beszerzett bizonyítékokat a súlyuknak megfelelően kell értékelni, de helyes döntés csak minden bizonyíték egybevetésével, együttes mérlegelésével hozható. Pszichológus magánszakértő véleménye általában csak mint a fél előadása vehető figyelembe, döntés alapját nem képezheti, de megfelelő mérlegelés mellett, az abban foglaltak alkalmasak lehetnek a bíróság kirendelésére adott igazságügyi szakvéleményben foglaltak kétségessé tételére. (BH 2010. 186.)

III. A szülői felügyelet gyakorlásának és a gyermek elhelyezésének megváltoztatása

4:171.§.

(1) A szülői felügyelet gyakorlásának és a gyermek harmadik személynél történő elhelyezésének megváltoztatása a bíróságtól akkor kérhető, ha azok a körülmények, amelyekben a szülők megállapodása, vagy a bíróság döntése alapult, utóbb lényegesen módosultak és ennek következtében a megváltoztatás a gyermek érdekében áll. Nem hivatkozhat a körülmények megváltozása folytán a gyermek érdekére az a szülő, aki a változást felróható magatartásával maga idézte elő, így különösen ha a gyermeket jogosulatlanul vette magához, vagy tartja magánál.

(2) Ha a közös szülői felügyelet gyakorlása során a szülők már nem tudnak együttműködni, a közös szülői felügyeletet a bíróság bármelyik szülő kérelmére megszünteti.

A szülői felügyelet gyakorlásának és a gyermekelhelyezésnek a megváltoztatására irányadó szabályok tartalmilag megegyeznek a Csjt. 72/A.§ (2) bekezdésében foglaltakkal, azaz a megváltoztatáshoz két feltétel együttes fennállása kell, mégpedig lényeges körülményváltozás és az, hogy a megváltoztatás a gyermek érdekében álljon. A Legfelsőbb Bíróság által kialakított gyakorlat épült be a törvény szövegébe az (1) bekezdés második mondatával. Az 1998. évben megjelent BH 180. számú eseti döntésének a lényege szerint az állandóság nem vehető figyelembe annak a szülőnek a javára, aki azt önkényes, erőszakos magatartásával, a másik szülőnek a gyermek életéből való kirekesztése szándékával teremti meg.

Az 1776/2008. számú Polgári Elvi Határozat pedig kimondta, hogy a gyermekelhelyezés megváltoztatásának van helye, ha a szülő a másik szülőnek a gyermekkel való kapcsolattartását hosszabb időn át hatósági intézkedés ellenére megghiúsítja, a különélő szülőt alaptalanul, a gyermek sérelmére elkövetett bűncselekménnyel vádolja és lejárataiba a gyermeket bevonja.

A gyermekelhelyezés megváltoztatásának jogilag releváns szempontjait a 17. számú irányelv külön pontban V. alatt foglalta össze. A 17. számú irányelv már nem irányadó, de a gyakorlatra a továbbiakban kifejtett hatására a fent leírtak vonatkoznak, azaz a megváltoztatás tartalmi kérdéseit helyesen foglalja össze.

Eszerint ha az életközösség megszűnése után a felek megállapodnak a szülői felügyeleti jogok gyakorlásáról és a megállapodásuk szerinti helyzet huzamosan fennáll, a gondozó szülő ellen indított per akkor vezethet eredményre, ha a két törvény szerinti feltétel megvalósul. A zaklató jelleggel (többször, rövid időközökkel) indított szülői felügyelet gyakorlása megváltoztatása iránti perek felperese, a tartásdíjat nem fizető szülő, aki az ellene tartás megfizetése miatt indított perben él kereseti kérelemmel a szülői felügyeleti jogok teljes körű gyakorlására feljogosítása iránt, bírósági védelmet nem kaphat.

Önmagában a gyermeket nevelő szülő új házassága, a mostohatestvérek megjelenése nem adnak alapot a felügyeleti jogok gyakorlásának megváltoztatására, azt kell vizsgálni, hogy milyen a mostohaszülő nevelési képessége, milyen a gyermekkel való kapcsolata, milyen a mostohatestvérek és a gyermek viszonya.

Amennyiben a felek egyezsége kötötték a gyermek elhelyezéséről, a Csjt. 18.§ (3) bekezdése értelmében az egyezés megváltoztatását a jóváhagyástól számított 2 éven belül csak akkor lehetett kérni, ha az a kiskorú gyermek érdekében állt és a körülményváltozás miatt az egyezés valamely fél lényeges, jogos érdekét sértette. Ezt a szabályt a Csjk. nem tartotta fenn, valószínűleg a két éves kikötés értelmetlensége miatt, mert a pereskedni szándékozó feleket az időbeni korlát nem tartotta vissza. A leglényegesebb szempont azonban a megváltoztatás iránti kérelem jogossága megítélésénél a 17. számú irányelv által is kiemelten az, hogy nem elég a lényeges körülményváltozás, de az is kell, hogy ennek következtében a megváltoztatás a gyermek érdekében álljon.

Az 1997. évben megjelent BH 537. számú eseti döntésében a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a huzamosabb elhelyezést csak akkor lehet megváltoztatni, ha a gyermek fejlődése addigi környezetében nem biztosított és az elhelyezés megváltoztatása a gyermek érdekében áll.

Több eseti döntés hívta fel a figyelmet arra is, hogy a 14. életévét betöltött gyermek véleményét az elhelyezés megváltoztatása iránti perben a körülmények megváltozásának bekövetkezése mellett fontos, döntő súllyal kell figyelembevenni. (BH 2009. 77., 2049/2009. számú Polgári Elvi Határozat, BH 2009. 245.)

A 4:170.§ (2) bekezdése kapcsán annyi kiemelendő, mivel a Csjt. alkalmazása esetén a gyermek elhelyezése kötelező volt, amennyiben a bíróság megszüntette a szülők közös szülői felügyeleti jogát, úgy ez azzal a jogkövetkezéssel járt, hogy annak a szülőnek, akinél nem került elhelyezésre a gyermek, a szülői felügyeleti joga szünetelt, a Csjk. alkalmazásakor a közös szülői felügyelet megszüntetése esetén a bíróságnak abban kell döntenie, hogy a továbbiakban a szülők milyen módon gyakorolják a szülői felügyeleti jogokat.

IV. A különélő szülő jogai, a kapcsolattartás új szabályai

A különélő szülő jogait az új Ptk. 4:173.§ - 4:175.§-ai határozzák meg. Eszerint a gyermeket nevelő szülő és a különélő szülő kötelesek egymással együttműködni a gyermek kiegyensúlyozott fejlődése érdekében. Visszaköszön a 4:174.§ (1) bekezdése, amely a szülői felügyelet gyakorlásának elvei között is kimondta a szülők együttműködési kötelezettségét a gyermek érdekében. A gyermekkel együttélő szülő köteles a különélő szülőt a gyermek fejlődéséről, egészségi állapotáról, tanulmányairól megfelelő időközönként tájékoztatni, amennyiben pedig a különélő szülő érdeklődik, úgy a felvilágosítást meg kell adnia. A tájékoztatási és együttműködési kötelezettségek egymással szorosan összefüggenek, mert a tájékozottság feltétele is a jó együttműködésnek. A gyermek sorsát érintő lényeges kérdések - azok, amelyekben a szülői felügyeleti jogok teljeskörű gyakorlására feljogosított szülő és a különélő szülő mindig együtt dönt, kivéve ha a bíróság a különélő szülő felügyeleti jogát ekörben korlátozta vagy megvonta - nagyobb részben megegyeznek a Csjt. szerinti szabályozással. Ezek tehát a kiskorú nevének meghatározása és megváltoztatása, a szülőjével azonos lakóhelyén kívüli tartózkodási helyének huzamos időtartamú, vagy letelepedés céljából történő külföldi tartózkodási helyének kijelölése, állampolgárságának megváltoztatása és iskolájának, életpályájának megválasztása. Ha a különélő szülők között vita van ezekben a kérdésekben, a gyámhatóság dönt.

A Csjt-hez képest új elem a tartózkodási hely kijelölésének konkrétabb meghatározása, az állampolgárság megváltoztatásának megjelenése és vita esetén a döntési jogkör bíróságtól a gyámhatósághoz telepítése. A lényeges kérdések mibenlétével a szülői felügyelet tartalmát meghatározó rész foglalkozott.

A különélő szülő legfontosabb joga a kapcsolattartás, amely a bontóperek, szülői felügyelet rendezése iránti perek befejezését követően a felek közötti konfliktusok homlokterében áll. Az új Ptk. 4:178.§ - 185.§-ai foglalkoznak a kapcsolattartással.

A Csjk. megalkotásánál cél volt a kapcsolattartás bíróság általi szabályozásához olyan kereteket megadni, ami megkönnyíti a későbbiekben a végrehajtást. Két ponton történt meg a kapcsolattartás

tartalmi szabályainak forradalmi megújítása, mindkét esetben a Kúria által kialakított bírósági gyakorlat épült be a törvénybe.

Az 1610/2007. számú Polgári Elvi Határozat mondta ki először elvi élel, hogy a Magyarországon élő szülőnél elhelyezett gyermek és a külföldön élő szülő közötti kapcsolattartás - ha kivételes körülmények a gyermek érdekében nem indokolják - nem korlátozható az ország területére. A konkrét esetben a Legfelsőbb Bíróság törvénysértőnek tartotta a másodfokú jogerős ítéletnek azt a rendelkezését, amely szerint az amerikai állampolgár és USA-ban élő apa a nyári időszakos kapcsolattartások során sem viheti el gyermekét Magyarországról. A Legfelsőbb Bíróság idézte a Csjt. 92.§ (1) bekezdését a kapcsolattartás jogáról, a 149/1997. (IX.10.) Kormányrendelet 27.§ (1) bekezdését a kapcsolattartás céljáról és formáiról, és leszögezte, hogy a jogszabályok nem tartalmaznak tilalmat a gyermek külföldre vitelével kapcsolatban.

A gyermekek jogairól szóló New York-ban 1989. november hó 20. napján kelt Egyezmény - mely Magyarországon az 1991. évi LXIV. törvénnyel került kihirdetésre és az USA is részese - 9. Cikk 3. pontja rögzíti, hogy az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják a mindkét szülőjétől, vagy ezek egyikétől különélő gyermeknek azt a jogát, hogy személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést tarthasson fenn mindkét szülőjével, kivéve ha az a gyermek mindenkifelett álló érdekével ellenkezik. Az Egyezmény 10. Cikkének 2. pontja szerint annak a gyermeknek, akinek szülei különböző államokban laknak, joga van mindkét szülőjével rendszeresen személyes kapcsolatot fenntartani. Ezért a részes államok tiszteletben tartják a gyermeknek és a szüleinek azt a jogát, hogy bármely országot elhagyják és visszatérjenek saját országukba. Ez csak kivételesen az Egyezményben foglalt okokból korlátozható. Hivatkozott még a határozat a Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló Hágában 1980. október hó 25. napján kelt Szerződésre, melynek 1. Cikk b) pontja, 5. Cikk b) pontja a „láthatás” célját és tartalmát fogalmazza meg akként, hogy a „láthatási jog” magában foglalja a gyermek szokásos tartózkodási helyéről egy másik helyre korlátozott időtartamra történő elvitelének a jogát.

Mindezek egybevetésével a Kúra megállapította, hogy a külföldön élő szülő kapcsolattartási jogának gyakorlása - kivételes körülményektől eltekintve - nem korlátozható annak az országnak a területére, ahol a gyermeket jogerős bírósági ítélettel elhelyezték.

Ez a gyakorlat épült be a kapcsolattartási jog tartalmáról szóló 4:180.§ (2) bekezdésébe, mely így rendelkezik.

A kapcsolattartás joga - ha a bíróság vagy a gyámhatóság a gyermek érdekében eltérően nem rendelkezik - az (1) bekezdésben foglalt keretek között kiterjed a gyermek meghatározott időtartalmú külföldre vitelére is.

A Legfelsőbb Bíróság 320. számú Elvi Határozata kimondta, hogy a gyermeket nevelő szülő a kapcsolattartás jogellenes meghiúsulásával okozott kárért a polgári jog szabályai szerint felelősséggel tartozik. A kártérítési felelősségbe beletartoznak a feleslegesen felmerült kiadások (utazási költség) továbbá az egyéb vagyoni és nemvagyoni károk. Ezt a gyakorlatot emelte törvényerőre az új Ptk. 4:183.§-a, amely kimondja a kártérítési felelősségét annak a kapcsolattartásra jogosult vagy köteles személynek, aki a kapcsolattartást indokolatlanul akadályozza vagy szabályait megszegi az ezzel okozott kárért, továbbá a gyámhatóság kötelezi kérelemre az ilyen magatartást tanúsító személyt az ennek folytán keletkezett igazolt költségek viselésére.

V. Összegzés

Az eddigiekből nyilvánvaló, hogy az ítélezési gyakorlatot alakító Kúria kijegecesedett megoldásai sarokköveivé váltak a családjog kodifikációjának. Véleményem szerint a lényeges új szabályok, mint a gyermekelhelyezés fogalmának módosulása, szülői felügyeleti jog szünetelésének megszüntetése a szülői felügyeleti jogok teljességét nem gyakorló szülő esetén, a gondozás, nevelés terén is többletjogok adhatósága a különélő szülőnek, a kapcsolattartás szabályainak betartását előmozdító rendelkezések, a szülők megállapodási készségét ösztönző szabályok, különös tekintettel a mediációra, hatni fognak a különvált szülők együttműködési hajlandóságára. A cél, a szülei kapcsolatának megromlását átélt gyermekek érdekeinek folyamatos fókuszban tartása.

Mivel a Csjk. új szabályai többségében „régi-újak”, azaz a Kúria által irányított gyakorlat szerint a jogalkalmazásnak részei, remélhető, hogy a törvényi rangot nyert rendelkezések mielőbb éreztetik a hatásukat.

Ha a különváltan élő szülők a per után nem vesztesként élik meg a helyzetüket, nagyobb lesz a kompromisszumkézségük a gyermeket nevelő, gondozó szülővel.

Ebben segít, ha a bontópert követően a különélő szülőnek már nem kell jogfosztásként megélnie szülői felügyeleti joga szünetelésének bekövetkezését. Az eddigieknél nagyobb teret kap a szülői felügyelet közös gyakorlása és a váltott elhelyezés már valós lehetőségként fog megjelenni a perekben.

Mindezek alapján a Csjk. mai életviszonyokhoz alkalmazkodó, annak jobban megfelelő szabályai reményeim szerint hosszútávon a kevésbé sérülékeny, ép társadalom fenntartása irányába hatnak.

Felhasznált irodalomjegyzék:

Dr. Kőrös András: „Fontolva haladás” - Az új Ptk. Családjogi Könyve 7. rész: A szülői felügyelet III. fejezet (Családi Jog 2006. IV. évfolyam 4. szám) 1. oldal, 4. oldal

dr. Makai Katalin: A szülői felügyelet (In: Kőrös András szerkesztő, Az új Ptk. magyarázata III/VI. HVG-ORAC, 2014.) 289. oldal

dr. Kőrös András: Az új Ptk. Családjogi Könyve - a 2013. évi V. törvény és a Szakértői Javaslattal összevetése 2. rész: Rokonság, szülői felügyelet, tartás, gyámhatóság (Családi Jog 2013. évi XI. évfolyam 4. szám) 4. oldal

dr. Bencze Lászlóné: Gyermekelhelyezés, gyermektartás (HVG-ORAC 1998.) 46. oldal

Kardos Klára: A gyermek-elhelyezési per gyermekellenességéről (Családi Jog 2004. II. évfolyam 1. szám 27. oldal)

dr. Grád András - dr. Mede Lilla - dr. Jánoskúti Gyöngyvér - dr. Kőrös András: Az igazságügyi pszichológus szakvélemény szerepe a gyermekelhelyezési perekben (Családi Jog 2010. VIII. évfolyam 1. szám 21. oldal)

Felhasznált jogszabályok jegyzéke:

1952. évi IV. törvény (Csjt.) A házasságról, a családról és a gyámságról

2013. évi V. törvény (Ptk. / új Ptk.) A Polgári Törvénykönyvről

2013. évi V. törvény IV. Könyve (Csjk.)